

Белетристиката в архивите. Подборът на факти и документи в научното изследване. Съставители и редактори Андриана Спасова, Николай Желев, Славей Неделчева, Анна Алексива, Бойка Илиева, Надежда Александрова. София: Издателски център Боян Пенев, 2024. 415 с. ISBN: 978-619-7372-84-7

Настоящият сборник „Белетристиката в архивите. Подборът на факти и документи в научното изследване“ провокира българската филологическа общност с темата за взаимодействието между факт и фикция, мит и история, документ и литература. Изданието съдържа разширена версия на докладите от проведената през март 2023 г. едноименна интердисциплинарна конференция. Тя, както и последвалото издание са резултат от сътрудничеството между екипа на проекта „Фикционално и документално в българската проза на XIX век. Аналогии с чуждестранната литература“ с ръководител д-р Андриана Спасова и „Българско общество за проучване на XVIII век“.

Сборникът съдържа осемнадесет статии, а техните автори – Андриана Спасова, Десислава Узунова, Елена Азманова-Рударска, Лора Хараламбиева, Маргарита Серафимова, Мария Пилева, Надежда Александрова, Недка Капралова, Николай Аретов, Николай Желев, Невена Граматикова, Невена Михова, Пламен Антов, Рая Заимова, Светлана Караджова, Славей Неделчева, Симеон Симеонов, Цветан Радулов, осмислят ключови представи за белетристичния текст.

Разработките засягат както българската литература и култура, така и отделни аналогии със световни литературни образци. Статиите обхващат изключително широк времеви отрязък от XVIII до XX век. Самите текстове се насочват не само върху анализ на произведения, но и проучват документален материал, влизат в забравени архивни фондове и извеждат на преден план исторически събития и личности от периода на Просвещението в Европа и Балканите. Големият брой автентични документи и материали, работата с дигитални архиви, личните книжни колекции оформят една автентична картина и безспорно се поставя въпроса за реконструиране на забравената памет.

Сериозно място в сборника заема изследването на доц. Недка Капралова „Различните лица на паметта. Три примера от спомените на български жени от края на XIX век“, което показва значимостта на мемоаристиката и епистоларната литература през Българското възраждане. Публикуваните три различни разказа за посрещането на

новоизбрания княз Фердинанд и неговата обиколка из големите български градове през 1888 г., доказват, че „паметта е субективна и оценъчна, затова и свидетелствата за историческите събития носят същите белези“ (Капралова 2024: 141).

Сред акцентите в сборника са преосмислянето на фигурата на изследователя и писателя-творец (Маргарита Серафимова), критическият прочит на понятия като история, повест, художество (Надежда Александрова), както и темата за приключението през погледа на пътешественика книжовник (Андриана Спасова). Както може да се види именно в статията на Андриана Спасова преплитането на документални и фикционални елементи се оказват водещи за автобиографичното произведение на Партений Павлович – то „съществува на границата между няколко различни наративни модела“ (Спасова 2024: 349). Написано в средата на XVIII век, „Автобиография“ е разгледана като „многопластова и „междинна“ форма“, която картографира маршрута на авантюриста книжовник, но и дава повод да се осмисли през различни наративни модели (пътепис, летопис, автобиография и др.).

Поставеният вече акцент върху историческо-фикционалния сблъсък е продължен в разработката на Славей Неделчева, която съпоставя две ключови за българското и албанското възрожденско движение поеми – „Скендербей“ (1861) на Григор Пърличев и „История на Скендербег“ (1898) на Наим Фрашери. През епическия разказ, конкретните реалии и героизацията двамата автори оформят националното самосъзнание и „повлияват за осъзнаване на „другия“ като категория за сравнение и противопоставяне“ (Неделчева 2024: 396). В центъра на вниманието на част от текстовете се открива ръкописното документално наследство, което е повод да се впишат различни литературноисторически и извороведски гласове към маркираната проблематика. Монографията на Иван Грозев е конкретният повод да бъдат предложени пред хуманитарната общност ключови посоки за обсъждане – как циркулират фактите в текстовете и междутекстовите хоризонти, как тяхното охудожествяване е предизвикателство за научните дирения, какво е мястото на литературните полемики и усъмняването в автентичната информация, по какъв начин архивното наследство оформя пъзела на един „биографичен сглоб“ (Ел. Азманова-Рударска). В сборника се изследва и ролята на архивните масиви, развитието на фотографията и връзката с чуждестранните архивохранилища от възрожденския период (Цв. Радулов); ориенталската книжнина и личната ръкописна колекция на Идрис паша (Н.

Граматицова), женската литературна гласност (Ада Негри) в контекста на съвременните дигитални архиви, възможностите пред виртуалния читател и трансформирането на класическия хартиен носител (Л. Хараламбиева).

Интересен е прочитът и на предговора на повестта „Нещастна фамилия“ от Васил Друмев като своеобразен манифест, в който „са изложени естетическите критерии на автора, по които е писано произведението, но също така той задава посока за развитие на българската белетристика“ (Желев 2024: 375). Авторският паратекст е едновременно разчетен като част от автентичния модел на литературата от XIX в., но и отразяващ тенденциите и влиянията по това време – западните образци, старобългарската книжнина и фолклорното начало.

Умело всички статии преплитат и обединяват исторически и художествени произведения, документалното и фикционалното писане, автобиографичните техники и реалните топоси от пътеписи спомени.

Посланието на целия сборник може да се открие в думите на Николай Аретов от неговата статия в сборника „Поезия и истина. Вазовите любови в стихове и документи“: „Струва си да се помни добре известната истина, че всеки документ има автор, който има своите скрупули, предпочитания и ангажименти; че възниква в някакъв контекст, който го оформя; че е четен в друг контекст, който определя възприемането му.“ (Аретов 2024: 32). Забравените гласове на архивите продължават да разкриват и провокират нови изследователски интерпретации и да оформят мозайката на паметта.

Тиха Бончева

СУ „Св. Климент Охридски“